

Біліченко Л.С.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ОБЛАСНОГО КОМІТЕТУ ДОПОМОГИ ХВОРИМ ТА ПОРАНЕНИМ ВОЇНАМ У ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914–1918 РР.)

У статті досліджується діяльність Південно-Західного обласного комітету допомоги хворим та пораненим воїнам у період Першої світової війни протягом 1914–1918 рр. З'ясовано, що напередодні та на початку війни було створено громадські організації (у тому числі Земський Союз допомоги хворим та пораненим солдатам), які у важкий для країни період зробили великий внесок у вирішення проблем продовольчого та транспортного забезпечення, організації медичної служби російської імператорської армії, надання допомоги пораненим воїнам та біженцям, ліквідації інфекційних захворювань, постачання військ перев'язувальними матеріалами, медикаментами, речовим та бойовим спорядженням. Встановлено, що однією з найбільших громадських організацій, що поряд з урядом займалися наданням допомоги фронту, був Південно-Західний обласний комітет допомоги хворим та пораненим воїнам при Всеросійському союзу, який був створений і почав діяти на території України з серпня 1914 р. Згідно положенню, комітет складався із членів Київського, Подільського та Волинського губернських земств. Начальником Південно-Західного обласного комітету допомоги хворим та пораненим воїнам був призначений П. Н. Балашов, секретарем та казначесом призначили В. Я Демченка. У задачу об'єднаної діяльності земств трьох губерній, прикордонних з театром бойових дій, входило надання першочергової допомоги пораненим солдатам на передових позиціях, їх харчування, вивіз їх до найближчого етапного пункту, доставка спеціальними санітарними потягами поранених на передові евакуаційні пункти і, подальший вивіз углиб країни тилловими санітарними потягами. У статті також показано і організацію медичного забезпечення поранених та хворих солдатів та офіцерів у шпиталях та лазаретах, прищепну роботу, санітарно-гігієнічну роботу та господарсько-постачальну діяльність. Дівав Південно-Західний комітет допомоги хворим та пораненим воїнам до 1918 р., тобто до завершення Першої світової війни.

Ключові слова: Південно-Західний комітет допомоги хворим та пораненим воїнам, Перша світова війна, госпіталі, солдати, Київська губернія, Подільська губернія, Волинська губернія.

Постановка проблеми. Перша світова війна стала першим великим міжнародним конфліктом ХХ ст. Вбивство австрійського ерцгерцога Франца-Фердинанда та його дружини графині Софії Гогенберг у боснійській столиці Сараєво 28 липня 1914 р. привело до того, що у серпні 1914 р. розпочалися воєнні дії, які тривали протягом чотирьох років.

Протягом Першої світової війни країни Антанти – Велика Британія, Франція, Сербія та Російська імперія (до яких згодом приєдналися Італія, Греція, Португалія, Румунія та США) воювали проти Центральних держав – Німеччини та Австро-Угорщини (до яких згодом приєдналися Османська імперія та Болгарія). Українські землі були розподілені між двома імперіями – Австро-Угорською імперією та Російською імперією, тому українці воювали по обидва боки барикад.

У роки війни, окрім Червоного Хреста, були засновані і діяли різноманітні гуманітарні організації, які допомагали солдатам. Не виключенням став і Південно-Західний обласний комітет допомоги хворим та пораненим воїнам при Всеросійському земському союзу. Основним завданням організації було евакуація з поля бою та розміщення поранених солдатів у лазаретах та лікарнях.

Аналіз досліджень. На сьогоdnішній момент у вітчизняній історичній науці немає узагальнюючих робіт з даної тематики у консолідованому вигляді, із широкою ретроспективною огляду інформації, в яких розкривається діяльність Південно-Західного обласного комітету допомоги хворим та пораненим воїнам під час Першої світової війни. Існують лише праці окремих науковців, які висвітлюються певні аспекти діяльності зазначеного комітету або ж надають загальну характеристику.

Серед них можна виділити праці В. Бурмаги [1], В. Волковинського [2], О. Доніка [3], Н. Загребельної [4], М. Зеркала [5], Г. Ковальської [6], А. Кудряченка [7], І. Кузьміної [8], О. Реєнта, Б. Янишина [9], Г. Турченка [10].

Мета статті – дослідити діяльність Південно-західного обласного комітету допомоги хворим та пораненим воїнам у період Першої світової війни (1914–1918 рр.).

Виклад основного матеріалу. З моменту виконання наказу про мобілізацію Київського військового округу всім стало зрозуміло, що держава стоїть напередодні подій виняткової важливості. Одразу перед земством встало питання про необхідність прийняти участь у допомозі хворим та пораненим воїнам у війні, що насувається. Для вирішення цих питань губернською управою негайно було вирішено скликати надзвичайне губернське земське зібрання. На зібранні було вирішено створити організацію допомоги пораненим солдатам та асигнувати на цю потрібність 500 000 руб. Головною задачею організації було евакуація та розміщення поранених солдатів.

У липні 1914 р. було створено Земський союз допомоги пораненим. Керівним органом зазначеного союзу було зібрання уповноважених земств. Склад зібрання уповноважених земств – уповноважені губернських земських зборів по виборі цих останніх, по одному з кожної губернії, уповноважені представники губернських управ за вибором управських колегій, по одному від кожної управи. Зібрання уповноважених земств обирало головного уповноваженого і постійний комітет у кількості 10 осіб. Функції зібрання уповноважених були такими:

- розробка загальних організаційних питань, які стосувалися діяльності земської організації допомоги пораненим і хворим воїнам в усіх її областях;
- організація евакуації поранених і транспортування їх у глиб губерній;
- облаштування госпіталей для лікування поранених та хворих воїнів у різних губерніях;
- облаштування центральних складів інвентарного, продовольчого та аптечного;
- організація запрошення та підготовка персоналу по лікуванню та догляду за пораненими та хворими воїнами;
- фінансування губернських комітетів [11, арк. 25–26].

25 липня 1914 р. було ухвалено визнати необхідним організувати губернські і більш мілкі місцеві органи союзу, надати встановлення порядку

організації таких на розгляд місцевих земств; визнати бажаною організацію окружних комітетів у пунктах окружної евакуації поранених у складі представників суміжних губернських комітетів; у центральний комітет союзу обрати одного уповноваженого і 10 членів союзу [11, арк. 27].

10 серпня 1914 р. Губернська земська управа сповістила Київське губернське земське зібрання про утворення Обласного комітету щодо надання допомоги хворим та пораненим воїнам, при цьому умовою було те, аби зазначений комітет був у складі Земського союзу і діяльність його була узгоджена з діяльністю союзу, а також аби завданням Обласного комітету були ті заходи, які не входили у завдання губернських комітетів, наприклад це: облаштування складів, потягів для евакуації поранених і т.п.

Разом з тим губернське зібрання зазначило, що вказаний комітет повинен складатися з 6 осіб, рахувавши по 2 представника від Губернського комітету: Київського, Подільського та Волинського. Так, був створений Південно-Західний обласний комітет допомоги хворим та пораненим воїнам. Губернська земська управа асигнувала на потреби комітету 70 000 руб. [11, арк. 35].

У зв'язку зі створенням комітету імператор Микола II надіслав Київському губернському очільнику дворянства телеграмму, у якій зокрема зазначалося: «Від душі вдячний Київському земському зібранню за висловлені почуття, за готовність послужити мені та Батьківщині, а також за піклування про поранених воїнах наших та їх родини» [11, арк. 18].

Згідно положенню Південно-Західного обласного комітету хворим та пораненим воїнам:

- Південно-Західний обласний комітет допомоги був заснований для допомоги хворим та пораненим воїнам на театрі війни;
- комітет складається із членів Київського, Подільського та Волинського губернських земств;
- кошти комітету отримуються із асигнувань Земських зборів Південно-Західного краю, нарахувань від казни та інших надходжень;
- звіти комітету на витрати грошових коштів надаються як губернським Земським зборам, так і вищим війським властям, а також керівництву Червоного Хреста;
- при комітеті перебували почесні піклувальники лазаретів, начальник загонів та потягів і ревізор комітету;
- при комітеті перебувала канцелярія, яка складалася із начальника канцелярії, діловодів, завідувача складом, бухгалтера та чиновників для листування;

– комітету присвоювалася особлива печать, права безкоштовної пересилки кореспонденції та право користування шифром для депеш;

– члени комітету та старші свої чини несли свої обов'язки безоплатно [11, арк. 67].

Свою діяльність на території України Південно-Західний обласний комітет допомоги хворим та пораненим воїнам розпочав у серпні 1914 р. В склад комітету входили за вибором губернських Земських зборів по два представника земств Київської, Подільської та Волинської губерній, а саме: від Київської губернії – голова Київської повітової земської управи В. Я Демченко та Звенигородський повітовий очільник дворянства А.Р. Лерхе; від Подільської губернії – члени Державної Думи у званні егермейстера Височайшого двора П.Н. Балашов і камергер Н. Н. Можайський; від Волинської губернії – Волинський губернський очільник дворянства на посаді шталмайстера Височайшого двора Н. А. Демидов та голова Волинської губернської земської управи Отфиновський.

Начальником Південно-Західного обласного комітету допомоги хворим та пораненим воїнам був призначений П. Н. Балашов, секретарем та казначеєм призначили В. Я Демченка.

У задачу об'єднаної діяльності земств трьох губерній, прикордонних з театром бойових дій, входило надання першочергової допомоги пораненим солдатам на передових позиціях, їх харчування, вивіз їх до найближчого етапного пункту, доставка спеціальними санітарними потягами поранених на передові евакуаційні пункти і, подальший вивіз углиб країни тиловими санітарними потягами. Кошти, якими був наділений комітет, складався із асигнування губернських Земських зборів, які зокрема надали: Подільській губернії – 250 000 руб., Київській губернії – 70 000 руб. та Волинській губернії – 10 000 руб.

На зазначені кошти першочергово були обладнані два тилових санітарних потяга № 92 і № 93, які розпочали свою діяльність з вересня 1914 р. На сплату управлінню Південно-Західних залізних доріг за спорядження та устрій цих двох потягів, комітет витратив 60 000 руб; на їх обладнання посудом, білизною, інструментами та іншими матеріалами було витрачено 35 000 руб.

Згодом був обладнений передовий санітарний потяг австрійської колії № 95, який почав працювати в Галичині з 15 жовтня 1914 р. За облаштування вагонів для цього потягу було витрачено комітетом 25 000 руб. [11, арк. 13].

Увесь персонал потягів складався із 1 уповноваженого, 1 старшого лікаря, 1 молодшого лікаря,

1 завідувача господарством, 16 сестер милосердя, 10 сестер для теплушок і по одній для аптеки перев'язочної, кухні, цейхгауза і для господарства. Також у санітарному потязі був найнижчий санітарний персонал у кількості 50 осіб [11, арк. 54].

Для роботи на передових позиціях було організовано 4 передових легких загонів, з яких 2 працювали в 11-й армії, один у 8-й армії та один у 3-й армії. Три загони мали на чолі уповноваженого, старшого лікаря хірурга, трьох простих лікарів, чотирьох студентів фельдшерів, команду санітарів, 35 підвод для вивозу поранених, дві похідні кухні, чотири автомобілі для сповіщень, а також для перевізки поранених. Четвертий загін не мав підвод для вивозу поранених та служив для перев'язки та харчування.

Облаштування кожного такого загону обійшлося приблизно у 20 000 руб., а трьох загонів приблизно у 60 000 руб. Облаштування четвертого загону обійшлося у 5 000 руб.

Загони розпочали свою діяльність з кінця жовтня 1914 р. [11, арк. 13]. На чолі загону стояв уповноважений, на якого було покладено керівництво усіма діями передового загону і піклування про всі його потреби. Уповноважений забор'язувався приймати міри к забезпеченню загону предметами медичного та господарського постачання та спостерігати, аби все отримане було належної якості. Також уповноважений вів усі зносини з військовим начальством по діяльності загону та приймав міри для належної та своєчасної евакуації поранених та хворих, які потребували перев'язок. На уповноваженого також покладалося завдання організувати перев'язочний пункт для поранених. При руху військ вперед, уповноважений приймав усі необхідні міри, аби поранені які знаходилися на перев'язочних пунктах були евакуйовані та розміщені по лікувальним закладам. Якщо по ходу дій, було необхідним залишити частину поранених, яких через небезпечні властивості їх поранення, неможливо було без небезпеки для їх життя відвезти з перев'язочного пункту, то уповноважений загону виділяв у необхідній кількості санітарний персонал та лікувальні засоби для огляду за такими пораненими.

Старший лікар загону під час битви керував усією лікарською діяльністю перев'язочного пункту, розподіляя обов'язки між персоналом пункту, приймав участь у наданні допомоги пораненим та хворим. Молодші лікарі загонів виконували ті обов'язки, які були покладені на них старшим лікарем. Зокрема вони спостерігали за зберіганням та відповідали за те майно, яке було

передане їм у завідування. Один із молодших лікарів, за узгодженням старшого лікаря з уповноваженим загону, рахувався заступником старшого лікаря на випадок його відсутності, хвороби або смерті [11, арк. 56–58].

Діяльність передового загону під час битви виражалася у:

- команди носильщиків – у доставці поранених з поля бою або передових перев'язочних пунктів на перев'язочний пункт передового загону;

- перев'язочного пункту – в наданні лікарської допомоги пораненим та хворим, підготовці їх транспортування, наданні їм своєчасного догляду та прихистку до відправлення по призначенню;

- санітарного транспорту – в перевозці поранених та хворих з перев'язочного пункту в найближчі лікувальні заклади [11, арк. 58].

У кінці грудня 1914 р. комітету були передані військовим відомством для завідування та утримування, розташовані у Києві три евакуаційні лазарети, з загальною кількістю ліжок – 2 500 [11, арк. 13]. За наказом верховного начальника санітарної та евакуаційної служби принца Олександра Ольденбурзького у всіх лікарняних закладах для поранених і хворих воїнів були уведено у дію від 14 грудня 1914 р. наступні розпорядження:

- правила для хворих та поранених офіцерів;
- правила для хворих та поранених солдат;
- інструкція завідувачам лікарняними закладами [12, арк. 1].

Згідно правил, офіцери та прості солдати повинні були строго дотримуватися встановленому лікарняному закладі порядку та підкорятися вимогам лікарняного персоналу. Персоналом, одного із лазаретів було помічено, що по прибутті поранених у лазарет, у багатьох солдат у мішках було виявлено патрони, ручні бомби та револьвери. Головний начальник округу наказав, аби докладний огляд мішків поранених здійснювався у всіх лазаретах, одразу ж по прибутті їх в лазарет, і, якщо зазначені предмети будуть знайдені здавати їх Окружному артилерійському та інтендантському управлінню [11, арк. 132]. Також комендатським наглядом було помічено, що поранені нижні чини лазарету Терещенко виходять зі стулами та сидять у парадного входу на тротуарах у різноманітних костюмах. Коло них нерідко збирався натовп, з якими вони вели розмови. Через це, на ім'я головного начальника округу був зроблений наказ про недопущеність такої поведінки [11, арк. 185].

В декорих випадках лікарні заклади Києва відмовлялися у прийомі поранених та хворих воїнів,

навіть тоді коли в них були вільні місця. Тому, головний начальник округу надіслав листи усім лікарняним закладам Києва, у якому говорилося, що подібні відмови у прийомі хворих та поранених не мають бути допущені ні у якому разі і усі лікарні повинні приймати таких пацієнтів [12, арк. 2].

Траплялися у госпіталях міста і випадки, коли хворі через важкі поранення помирали. Губернський комітет розпорядився, аби на могилах померлих воїнів християн були поставлені дерев'яні хрести з написами на них, які вказували звання, прізвище, ім'я, по-батькові. Хрести були виготовлені із соснового дерева, а написи були зроблені масляними фарбами [12, арк. 5].

У січні 1915 р. через нестачу передових санітарних потягів в Галичині, комітетом обладнується ще один передовий санітарний потяг № 98, який розпочав свою діяльність в Галичині з 1 лютого 1915 р.

Загалом до 1 січня 1915 р. тиловими потягами було перевезено із Києва на Курськ, Полтаву, Єлизаветград, Херсон та Єкатеринославль 31 офіцер та 14 096 солдат.

Утримування кожного потяга у місяць коштувало 3 000 руб. Передовий санітарний потяг № 95 в Галичині курсував від Львова до західного спрямування на Тарнів, Стирй та Самбор і підвозив поранених в Броди та Волочиськ, Всього було перевезено до 1 лютого 1915 р. 165 офіцерів та 7 800 солдатів. Отримання потяга у місяць обійшлося у 3 500 руб.

Робота загонів була доволі різноманітна. Загін № 1 діяв весь час в Карпатських горах в 11-й армії, перев'язав та перевіз до 1 січня 1915 р. приблизно 2 500 осіб, в той час як загін № 2 діяв у 8-й армії та перев'язав поранених і перевіз приблизно 20 000 осіб. Загін № 3 в 3-й армії розпочав свою роботу тільки у кінці грудня 1914 р. Загін № 4 в 11-й армії нагодував та перев'язав приблизно 18 000 осіб.

Щодо фінансового становища комітету, то витрати з 1 лютого 1915 р. становили щомісячно такі суми:

- на утримування 4-х потягів – 13 000 руб.;
- на утримування 4-х загонів – 54 000 руб.;
- додаткові витрати на утримування лазаретів – 37 000 руб.;
- для додатково постачання загонів підводами і пересувними кухнями – 25 000 руб. [11, арк. 13].

У квітні 1915 р. Південно-Західний обласний комітет допомоги переконавшись із повідомлень своїх членів, які відвідали Галичину, у

необхідності деяких змін у існуючій організації по постачанню закладів матеріалами та припасами, просив прийняти до відома та виконати наступні вказівки:

- постачання потягів та загонів в Галичині усім необхідним накладається на центральний склад у Львові;

- аванси на розходи начальникам загонів і завідувачам господарств потягів за вказівкою комітету надати завідувачу складу;

- при неможливості отримати все потрібне у Львові, завідувачу складу потрібно звернутися у комітет [11, арк. 91].

5 травня 1915 р. у складі комітету трапилися важливі кадрові перестановки. Згідно клопотанням Великих княгинь Анастасії Миколаївни та Милиці Миколаївни представником комітету у відділ протезування був обраний Михайло Петрович Шестаков [11, арк. 87].

На початку червня 1915 р. головний начальник округу наказав окружному інтенданту видати мундирний одяг для поранених, які лікувалися на території Києва. Одяг був виданий із числа старого, але цілком придатного обмундирування, продезинфекційований та виглажений [11, арк. 232].

У червні 1915 р. на території Подільській губернії, головним чином у Вінницькій, Брацлавській та Гайсинській повітах, з'явилися холерні захворювання. Як тільки було отримано сповіщення про появу холери в Подільській губернії, губернська управа звернулася до всіх повітових управ з циркулярними пропозиціями з питання пропозиції по організації мір екстренної доставки підозрілих вивержень, своєчасного сповіщення, організації ізольованих приміщень, дезинфекції.

Услід за тим, 12 червня 1915 р. було отримано сповіщення протичумної комісії про оголошення Київської губернії загрозливою по холері, і після засідання губернської санітарно-виконавчої комісії губернською управою було зроблено ряд мір до встановлення єдності у діях по боротьбі з холерою. Наступна згодом мобілізація та притяг у діючу армію як багатьох дільничних, так і багатьох санітарних лікарів, склали дуже складне становище, висунули перед губернським земством ряд нових завдань. Київський губернатор пропозицією від 24 липня 1915 р. за № 7160 запропонував губернській управі у зв'язку з винятковим положенням губернії прийняти міри по боротьбі з загрожуючій губернії холери. Одночасно з цим, київський губернатор, у відповідності з телеграмою міністра внутрішніх справ з наказом на необхідність прийняття усіх можливих дій к недопу-

щенні розповсюдження холери і з пропозицією звернути особливу увагу на джерела водопостачання, запропонував надати відомості про число узятих лікарів, намітити негайно шляхи здійснення протихолерних заходів та сповістити яку допомогу потребує земство зі сторони адміністрації. У відповідь на даний запит, губернською управою були надані відповідні свідчення, окрім того був наданий наказ особливо широко розвинути у справі боротьби з епідемією холери як попереджувальних дій по благоустрою та оздоровленню населених пунктів і по покращенню водопостачання. Також, було сформовано декілька епідемічних загонів з достатньою кількістю персоналу. У розпорядження губернської управи було виділено на дані заходи 15 000 руб. [11, арк. 20–21].

Через страх, що холера може розповсюдитися і на солдат імператорської армії, 27 серпня 1915 р. Південно-Західний обласний комітет допомоги постановив заснувати лабораторію для виготовлення декотрих медикаментів, необхідних для лазарету комітета, і доручили організацію цієї лабораторії доценту університету святого Володимира Миколаю Миколайовичу Бунге [11, арк. 277].

Також наприкінці серпня 1915 р. Південно-Західний обласний комітет допомоги подав циркуляр Головному начальнику постачання армії Південно-Західного фронту, в якому зазначалося, що: «Не дивлячись на те, що продаж спиртних напоїв заборонена, у супереч наказу Верховного головнокомандувача про неприпустимість в армії вживання спиртних напоїв, офіцери і солдати вживають спиртні напої. Разом з тим помічається і зовсім прискорбне явище: в штабах та управлінні, в яких розташовані і різні рода лазарети, офіцерський склад дозволяє собі неприпустимі знаки уваги сестрам милосердя, а в декорих випадках звертає на себе увагу і такі неприпустимі відносини між офіцерським складом та сестрами милосердя, які зовсім неприпустимі для служительниць Червоного Хреста і які ганблять офіцерських чинів...» [11, арк. 312]. Також було помічено, що декотрі сестри милосердя, носили форму не тієї общини до якої вони належали. Було доучено уповноваженому Червоного Хреста та старшим лікарям прийняти усі міри для слідкування за тим, аби сестри милосердя носили ту форму общини, до якої вони належали [11, арк. 313].

Нерідко у госпіталі навідувалися найвищі офіцерські чини, які були наближені до імператорського двору. Так, наприкінці 1915 р. до київського лазарету приїхав генерал-ад'ютант князь Васильчиків для роздачі медалей та орденів пораненим

солдатам. До його приїзду був підготовлений іменний список 48 поранених у яких було вказано ім'я, по-батькові, прізвище та найменування полка. Також були надані відомості куди саме були поранені воїни [13, арк. 33].

Наказами за № 155 від 1915 р., та № 175 та 1331 від 1916 р. головного начальника постачання армій Південно-Західного фронту наголошувалося про те, аби поранені солдати не виписувалися із лікарських закладів раніше терміну, тобто до полного заживлення поранення [14, арк. 1].

24 січня 1917 р. один із керівництва Південно-Західного обласного комітету допомоги хворим і пораненим воїнам відвідав 2-й тимчасовий перев'язочний пункт при запасному понтонному батальйоні і дав таку характеристику пункту: «Пункт у строевому відношенні розподілений на 4 пункти і знаходиться під завідуванням полковника запасного понтонного батальйону Германовського. Пункт обладнаний на 1500 осіб поранених нижніх чинів, які розміщені у високих, світлих та чистих кімнатах, обладнаними

двуярусними ліжками. На кожного пораненого мається: матрац, подушка, дві простирадла, ковдра, рушник і хустка. З пораненими займаються словесністю, а також з ними проводять заняття гімнастикою...» [14, арк. 147].

Діяв Південно-Західний комітет допомоги хворим та пораненим воїнам до завершення Першої світової війни у 1918 р. [2, с. 55].

Висновки. Таким чином, у Першу світову війну медична служба діяла у жорстоких умовах війни, коли вперше в історії було застосовано зброю масового ураження. До заслуг Південно-Західного обласного комітету допомоги хворим та пораненим воїнам слід віднести розвиток у ці роки спеціалізованої медичної допомоги, створення рухомих хірургічних загонів, добре обладнаного залізничного та автомобільного санітарного транспорту, систему банно-прального обслуговування військ, введення похідних дезінфекцій черевного тифу та холери. Тому завдяки організації було закладено основи надання медичної допомоги військовослужбовцям у період Першої світової війни.

Список літератури:

1. Бурмага В. Світич К. Роль жінки в організації допомоги фронту в роки Першої світової війни (на матеріалах України). *Питання німецької історії*. 2015. С. 57–64.
2. Волковинський В. Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни. *Український історичний журнал*. 2004. С. 38–56.
3. Донік О. Всеросійський земський союз в Україні: структура, напрями та результати діяльності. *Український історичний журнал*. 2014. С. 22–37.
4. Загребельна Н. Провідні гуманітарні організації в Україні у період Першої світової війни: створення, структура, соціальна база, джерела фінансування. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2003. С. 255–269.
5. Зеркаль М. Перша світова війна і Україна: історіографія проблеми. *Історичний архів. Наукові студії*. 2015. Вип. 14. С. 158–166.
6. Ковальська Г. Становище дітей-біженців та допомога їм Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського земського союзу упродовж 1915–1917 р. *Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки*. 2014. С. 16–20.
7. Кудряченко А. Перша світова війна та її наслідки для світу. *Перша світова війна: історичні долі держав і народів (до 100-річчя від початку Першої світової війни)* : збірник наукових праць. 2015. С. 22–30.
8. Кузьміна І. Діяльність Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського Союзу міст під час головування Федора Штейнгеля (1915–1917 рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2013. Вип. 22. С. 329–348.
9. Реєнт О., Янишин Б. Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз. *Український історичний журнал*. 994. С. 3–37.
10. Турченко Г. Перша світова війна й Українська революція під кутом зору синергетики. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2001. № 1(13). С. 1–16.
11. Центральний державний історичний архів України. Ф – 717. Оп. 1. Спр. 1. 480 арк.
12. Центральний державний історичний архів України. Ф – 717. Оп. 1. Спр. 2. 102 арк.
13. Центральний державний історичний архів України. Ф – 717. Оп. 1. Спр. 20. 58 арк.
14. Центральний державний історичний архів України. Ф – 717. Оп. 1. Спр. 82. 609 арк.

Bilichenko L.S. ACTIVITIES OF THE SOUTH-WESTERN REGIONAL COMMITTEE FOR ASSISTANCE TO SICK AND WOUNDED SOLDIERS DURING THE FIRST WORLD WAR (1914–1918)

The article examines the activities of the South-Western Regional Committee for Aid to Sick and Wounded Soldiers during the First World War in 1914-1918. It is revealed that public organizations were created on the eve and at the beginning of the war (including the Zemsky Union for Aid to Sick and Wounded Soldiers), who in a difficult period for the country made a great contribution to solving the problems of food and transportation, organizing the medical service of the Russian Imperial Army, providing aid to wounded soldiers and refugees, eliminating infectious diseases, supplying the troops with dressing materials, medicines, and military equipment. It was established that one of the largest public organizations, which, along with the government, was engaged in providing assistance to the front, was the South-Western Regional Committee for Aid to Sick and Wounded Soldiers under the All-Russian Union, which was created and began to operate on the territory of Ukraine in August 1914. According to the regulations, the committee consisted of members of the Kyiv, Podil and Volyn gubernatorial zemstvos. P. N. Balashov was appointed the head of the South-Western Regional Committee for Aid to Sick and Wounded Soldiers, and V. Ya. Demchenko was appointed secretary and treasurer. The task of the joint activity of the zemstvos of the three provinces bordering the theater of operations included providing priority assistance to wounded soldiers at the forward positions, their food, took them to the nearest staging point, delivery of the wounded by special medical trains to the advanced evacuation points, and further removal to the interior of the country by rear medical trains. The article also shows the organization of medical care for wounded and sick soldiers and officers in hospitals and infirmaries, vaccination work, sanitary and hygienic work, and economic and supply activities. The South-Western Committee for Aid to Sick and Wounded Soldiers operated until 1918, that is, until the end of the First World War.

Key words: South-Western Committee for Aid to Sick and Wounded Soldiers, First World War, hospitals, soldiers, Kyiv province, Podil province, Volyn province.